

УДК 343.1:343.14:004

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.3.18>

ЦИФРОВІ (ЕЛЕКТРОННІ) ДОКАЗИ ТА ЦИФРОВА (ЕЛЕКТРОННА) ФОРМА ДОКАЗІВ: РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ І ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ДОКАЗУВАННЯ

Погорецький М.А.,

*доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії правових наук України,
заслужений діяч науки і техніки України,
професор кафедри кримінального процесу та криміналістики
навчально-наукового інституту права,
проректор з науково-педагогічної роботи
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
ORCID: 0000-0003-0936-0929
e-mail: mykola.pohoretskyi@knu.ua*

Погорецький М.А. Цифрові (електронні) докази та цифрова (електронна) форма доказів: розмежування понять і його значення для кримінального процесуального доказування.

У статті здійснено комплексний теоретико-методологічний аналіз співвідношення понять «цифрові (електронні) докази» та «цифрова (електронна) форма доказів» у кримінальному процесуальному доказуванні. Констатовано, що в умовах цифровізації кримінального провадження у доктрині та правозастосовній практиці зберігається відсутність єдності у розумінні процесуальної природи доказової інформації, зафіксованої в електронному середовищі, що призводить до ототожнення доказів із технічною формою їх фіксації. Обґрунтовано, що так звані цифрові (електронні) докази не утворюють самостійної онтологічної категорії доказів, а фактичні дані, зафіксовані у цифровій формі, за своєю процесуальною природою залишаються показаннями, документами, речовими доказами або висновками експертів залежно від способу їх отримання та закріплення.

Доведено, що цифрова (електронна) форма доказів є техніко-юридичним способом фіксації, збереження та відтворення доказової інформації, який співвідноситься з традиційними письмовою, усною та матеріальною формами і не змінює правової сутності доказів. Виокремлено основні ознаки цифрової форми, зокрема можливість багаторазового копіювання, залежність від технічних засобів, підвищені ризики модифікації та специфіку забезпечення автентичності й цілісності даних, що зумовлює необхідність спеціальних процесуальних і криміналістичних гарантій.

Показано, що чітке розмежування понять «доказ» і «форма доказу» має принципове значення для вирішення питань допустимості та оцінки доказів, здійснення судового контролю, забезпечення прав сторони захисту та правильної кваліфікації процесуальних порушень, пов'язаних з отриманням і фіксацією цифрової інформації. Зроблено висновок, що саме розмежування відповідних понять, а не декларативне запровадження нових видів доказів, є необхідною методологічною передумовою формування єдиних стандартів кримінального процесуального доказування в умовах цифрової трансформації кримінального судочинства.

Ключові слова: кримінальне процесуальне доказування; докази; цифрові (електронні) докази; цифрова (електронна) форма доказів; допустимість доказів; оцінка доказів; судовий контроль; права сторони захисту; цифровізація кримінального провадження.

Pohoretskyi M.A. Digital (electronic) evidence and the digital (electronic) form of evidence: delimitation of concepts and its significance for criminal procedural proof.

The article provides a comprehensive theoretical and methodological analysis of the correlation between the concepts of "digital (electronic) evidence" and the "digital (electronic) form of evidence" in criminal procedural proof. It is stated that, in the context of the digitalization of criminal proceedings, doctrine and law enforcement practice continue to lack unity in understanding the procedural nature of evidentiary information recorded in the electronic environment, which leads to the identification of evidence with the technical form of its fixation. It is substantiated that so-called digital (electronic) evidence does not constitute an independent ontological category of evidence, and that factual data

recorded in digital form, by their procedural nature, remain testimonies, documents, material evidence, or expert opinions, depending on the manner of their obtaining and consolidation.

It is proved that the digital (electronic) form of evidence is a technical and legal method of fixation, preservation, and reproduction of evidentiary information, which correlates with traditional written, oral, and material forms and does not alter the legal essence of evidence. The main features of the digital form are identified, in particular the possibility of multiple copying, dependence on technical means, increased risks of modification, and the specifics of ensuring the authenticity and integrity of data, which necessitate special procedural and forensic safeguards.

It is shown that a clear delimitation of the concepts of "evidence" and "form of evidence" is of fundamental importance for resolving issues of admissibility and evaluation of evidence, exercising judicial control, ensuring the rights of the defense, and the correct qualification of procedural violations related to the obtaining and fixation of digital information. It is concluded that precisely the delimitation of the relevant concepts, rather than the declarative introduction of new types of evidence, constitutes a necessary methodological prerequisite for the formation of uniform standards of criminal procedural proof in the context of the digital transformation of criminal justice.

Key words: criminal procedural proof; evidence; digital (electronic) evidence; digital (electronic) form of evidence; admissibility of evidence; evaluation of evidence; judicial control; rights of the defense; digitalization of criminal proceedings.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток кримінального процесу України відбувається в умовах стрімкої цифровізації суспільних відносин, що безпосередньо впливає на зміст і форми доказової діяльності. У кримінальному провадженні дедалі ширше використовуються результати функціонування електронних комунікацій, інформаційних телекомунікаційних систем, автоматизованих баз даних, електронних носіїв інформації та інших технологічних рішень, які формують нові можливості для виявлення, фіксації та використання фактичних даних [2; 11; 26]. У цих умовах електронна (цифрова) інформація набуває істотного значення для доказування, а проблематика її процесуального осмислення стає однією з ключових у теорії та практиці кримінального процесу України.

Разом із тим активне впровадження цифрових технологій у сферу кримінального судочинства супроводжується низкою теоретичних і прикладних проблем. Однією з найбільш дискусійних є відсутність єдиного підходу до розуміння та співвідношення понять «цифрові (електронні) докази» і «цифрова (електронна) форма доказів». У науковій літературі ці терміни часто використовуються без належного концептуального розмежування, що призводить до їх ототожнення або довільного тлумачення [3; 7; 10; 25]. За таких умов цифрова форма інформації (фактичних даних) нерідко сприймається як самостійна процесуальна ознака доказу, а не як характеристика форми його фіксації та відтворення під час кримінального провадження.

У доктрині кримінального процесу сформувалися різні підходи до цієї проблеми. Частина авторів обґрунтовує ідею цифрових доказів як окремого виду доказів, наділеного специфічною гносеологічною та правовою природою [13; 14]. Інші дослідники виходять із того, що електронна інформація не змінює процесуальної природи доказів, а лише вказує на особливий спосіб існування та фіксації фактичних даних [5; 26; 27]. Водночас, у правозастосовній практиці відсутність чіткого понятійного апарату зумовлює складнощі у вирішенні питань допустимості, достовірності та оцінки доказів, що мають електронну форму [1; 4; 8].

Зазначена ситуація свідчить про наявність глибшої методологічної проблеми, яка полягає у підміні процесуально значущих категорій – доказів, джерел доказів і форм їх фіксації – технічною характеристикою носія інформації. У результаті цифрові технології починають відігравати визначальну роль не лише як інструмент отримання та форма фіксації фактичних даних, а й як визначальний критерій їх процесуальної ідентифікації, що суперечить класичним положенням теорії кримінального процесуального доказування [15; 29]. Такий підхід створює ризики необґрунтованого розширення системи доказів та підриває внутрішню логіку функціонування кримінального процесу України і, зокрема, доказового права.

Особливої актуальності ця проблема набуває в умовах збройної агресії та воєнного стану, коли цифрові технології широко застосовуються для документування воєнних злочинів, злочинів проти людяності та злочинів проти основ національної безпеки України [16; 17; 19; 23; 28]. За цих обставин від коректного розуміння процесуальної природи цифрової інформації та її форми залежить не лише ефективність доказування, а й забезпечення прав людини, процесуальної добросовісності та постановлення справедливого судового рішення [18; 21; 22].

У зв'язку з цим виникає об'єктивна необхідність чіткого розмежування понять «цифрові (електронні) докази» та «цифрова (електронна) форма доказів» з урахуванням положень теорії доказів,

доктринальних підходів і сучасних потреб правозастосовної практики. Саме таке розмежування дозволяє зберегти логічну цілісність кримінального процесуального доказування, уникнути отождоження технічних і правових категорій та забезпечити єдність підходів до оцінки доказової інформації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика використання електронної та цифрової інформації у кримінальному процесуальному доказуванні впродовж останніх років стала одним із найбільш дискусійних напрямів сучасної кримінальної процесуальної та криміналістичної доктрини. Зростання обсягу цифрових слідів, поява нових технологічних засобів їх фіксації й аналізу зумовили активізацію наукових пошуків, спрямованих на осмислення процесуальної природи такої інформації, визначення її місця в системі доказів та вироблення критеріїв допустимості й оцінки [2; 11; 26].

У вітчизняній науковій літературі можна виокремити декілька основних напрямів дослідження зазначеної проблематики. Перший із них пов'язаний з аналізом цифрових (електронних) доказів крізь призму їх достовірності, автентичності та перевірюваності. У цьому контексті увагу привертають праці, присвячені проблемам визначення достовірності цифрових доказів і ризикам їх фальсифікації або спотворення, зумовленим особливостями електронного середовища [1]. Автори цього напрямку акцентують увагу на технічних і процесуальних чинниках, які впливають на надійність цифрової інформації, водночас нерідко залишаючи поза межами аналізу питання її концептуально-го співвідношення з традиційними процесуальними категоріями доказів і джерел доказів.

Другий напрям досліджень охоплює роботи, у яких електронні або цифрові докази розглядаються як наслідок упровадження новітніх технологій у діяльність органів досудового розслідування. У межах цього підходу аналізується вплив технічного прогресу на методи збирання, фіксації та використання доказової інформації, а також окреслюються практичні проблеми застосування цифрових інструментів у кримінальному провадженні [2; 12]. Водночас у таких працях питання понятійної чіткості та методологічної коректності вживання термінів «електронні докази» і «цифрові докази» часто відходить на другий план, поступаючись аналізу технологічних аспектів.

Окрему групу становлять публікації, у яких безпосередньо порушується проблема термінологічного вибору між поняттями «електронні» та «цифрові» докази, а також необхідності вдосконалення кримінального процесуального законодавства у цій частині [3; 10; 25]. У межах цього напрямку висловлюються різні, інколи протилежні позиції щодо доцільності закріплення в законі самостійного інституту електронних або цифрових доказів. Проте переважно дискусія зосереджується навколо законодавчої техніки та формулювань норм, не завжди супроводжуючись глибоким аналізом співвідношення змісту доказової інформації та форми її фіксації.

Суттєвий внесок у розвиток доктрини становлять дослідження, присвячені електронній формі доказів і процесуальним наслідкам її використання. У працях І.Г. Каланчі обґрунтовується концепція доказів, що мають електронну форму, з акцентом на процесуальні та технічні аспекти їх створення, копіювання й використання у кримінальному провадженні [4; 5; 6]. У цих дослідженнях зроблено спробу системного аналізу електронної форми як особливого способу фіксації доказової інформації, що дозволяє наблизитися до розмежування між процесуальною природою доказів і технічною формою їх існування.

Водночас у науковій літературі продовжує зберігатися підхід, відповідно до якого цифрові докази розглядаються як окремий вид доказів у кримінальному процесі. Така позиція аргументується специфікою гносеологічної та правової природи цифрової інформації, а також її відмінністю від традиційних джерел доказів [13; 14]. Однак у межах цього підходу недостатньо враховуються класичні положення теорії доказів щодо універсальності процесуальних форм і похідного характеру технічних засобів фіксації фактичних даних.

Значне методологічне підґрунтя для аналізу співвідношення цифрових доказів і цифрової форми доказів міститься у фундаментальних працях з теорії доказів і доказування. У цих роботах послідовно відстоюється ідея, що доказами у кримінальному процесі є фактичні дані, отримані у встановленому законом порядку, а їх форма фіксації не змінює процесуальної сутності доказів [15; 29]. Саме ці положення дозволяють критично оцінити спроби абсолютизації цифрового чинника та використати класичні теоретичні конструкції для осмислення новітніх явищ.

Окремого аналізу заслуговують сучасні публікації, присвячені застосуванню цифрових технологій у розслідуванні воєнних злочинів, злочинів проти людяності та злочинів проти основ національної безпеки України. У цих працях цифрові інструменти розглядаються як ключовий елемент документування злочинів і забезпечення доказової бази в умовах війни, при цьому акцентується увага на необхідності дотримання процесуальних стандартів і гарантій прав людини [16; 17; 19; 21; 22; 23; 28]. Водночас навіть у цьому масиві досліджень питання чіткого понятійного розмежування між доказами та формою їх фіксації не завжди стає самостійним предметом аналізу.

Узагальнюючи результати аналізу останніх досліджень і публікацій, слід констатувати, що, незважаючи на значний обсяг наукових напрацювань у сфері електронних і цифрових доказів, проблема розмежування понять «цифрові (електронні) докази» та «цифрова (електронна) форма доказів» залишається недостатньо вирішеною. Більшість робіт зосереджуються або на технічних аспектах цифрової інформації, або на питаннях законодавчого регулювання, залишаючи поза увагою методологічну необхідність чіткого відмежування процесуальної природи доказів від способів їх фіксації. Саме ця обставина зумовлює актуальність подальшого дослідження та визначає наукову нішу цієї статті.

Метою цієї статті є обґрунтування розмежування понять «цифрові (електронні) докази» та «цифрова (електронна) форма доказів» і доведення значення такого розмежування для кримінального процесуального доказування. Досягнення поставленої мети передбачає аналіз наукових підходів до розуміння електронної та цифрової інформації, з'ясування її процесуальної природи, а також визначення впливу понятійної чіткості на допустимість, оцінку та використання доказів у кримінальному провадженні.

Матеріали і методи. Методологічну основу цього дослідження становить сукупність загальнонаукових і спеціально-юридичних методів пізнання, застосування яких зумовлене поставленою метою – обґрунтуванням розмежування понять «цифрові (електронні) докази» та «цифрова (електронна) форма доказів» і з'ясуванням значення такого розмежування для кримінального процесуального доказування. Обрані методи забезпечують комплексний аналіз проблеми з урахуванням як теоретичних положень науки кримінального процесу, так і сучасних потреб правозастосовної практики.

Насамперед у роботі використано *нормативний метод*, який дав змогу дослідити положення кримінального процесуального законодавства України крізь призму традиційних уявлень про докази, джерела доказів і форми фіксації доказової інформації. Застосування цього методу дозволило встановити, що чинні процесуальні конструкції не пов'язують правову природу доказів із технічними характеристиками носіїв інформації, а виходять із процесуального значення фактичних даних та порядку їх одержання і використання [15; 29]. Саме нормативний аналіз слугує підґрунтям для критичної оцінки доктринальних підходів, у яких цифровість інформації абсолютизується як визначальна ознака доказу.

Важливе місце у дослідженні посідає *формально-логічний метод*, за допомогою якого здійснено понятійне розмежування ключових категорій, що використовуються у статті. Логічний аналіз понять «доказ», «джерело доказів» і «форма доказів» дозволив виявити внутрішні суперечності у випадках їх ототожнення з технічними або технологічними характеристиками інформації. Саме застосування формально-логічних прийомів – аналізу, синтезу, абстрагування та узагальнення – дало змогу обґрунтувати тезу про похідний характер цифрової (електронної) форми щодо процесуальної природи доказів.

Для з'ясування еволюції наукових підходів до проблеми електронних і цифрових доказів застосовано *історико-правовий метод*. У межах цього підходу простежено зміну доктринальних акцентів від класичних уявлень про докази та їх джерела до сучасних концепцій, що сформувалися під впливом цифровізації кримінального провадження. Це дозволило показати, що більшість новітніх дискусій мають витоки у традиційних теоретичних положеннях і не потребують радикального перегляду системи доказів, а лише її коректного адаптування до нових форм фіксації інформації [5; 26; 27].

У роботі також використано *системний метод*, який забезпечив розгляд цифрових технологій і електронної інформації як елементів цілісного механізму кримінального процесуального доказування. Застосування цього методу дозволило оцінити місце цифрової (електронної) форми доказів у загальній системі процесуальних гарантій, зокрема у взаємозв'язку з вимогами допустимості, достовірності та оцінки доказів. Системний підхід є особливо важливим для аналізу наслідків ототожнення доказу з його формою, оскільки такі помилки впливають не лише на окремі процесуальні рішення, а й на логіку кримінального провадження в цілому [18; 21; 22].

Порівняльно-правові елементи аналізу використано з метою зіставлення різних доктринальних позицій щодо правової природи цифрової інформації та підходів до її використання у доказуванні. Хоча дослідження зосереджене на національній доктрині, порівняльний аналіз дозволив виявити спільні риси та відмінності між концепціями, що розглядають цифрові докази як самостійний вид, і підходами, у яких цифровість трактується виключно як форма фіксації доказової інформації [13; 14; 26].

Емпіричну основу дослідження становлять узагальнені результати аналізу наукових публікацій, монографічних досліджень, дисертацій і матеріалів науково-практичних заходів, присвячених проблемам електронних і цифрових доказів, а також застосуванню цифрових технологій у доказуванні, зокрема в умовах воєнного стану [1–4; 11; 16; 17; 19; 23; 28]. Використання цього масиву

джерел дозволило виявити типові доктринальні розбіжності та практичні труднощі, що виникають унаслідок нечіткого понятійного апарату.

Таким чином, поєднання нормативного, формально-логічного, історико-правового, системного та порівняльно-правового методів забезпечує комплексний характер дослідження й створює належні передумови для обґрунтованого розмежування понять «цифрові (електронні) докази» та «цифрова (електронна) форма доказів», а також для визначення значення цього розмежування для кримінального процесуального доказування.

Виклад основного матеріалу. У науковому дискурсі та правозастосовній практиці останніх років усталився термін «цифрові (електронні) докази», який використовується для позначення доказової інформації, що існує або відтворюється в електронному середовищі. Водночас застосування цього терміну часто супроводжується методологічною неточністю, оскільки цифровість або електронність нерідко сприймається як самостійна процесуальна ознака доказу. Такий підхід зумовлює помилковий висновок про існування особливої, відмінної від традиційних, онтологічної категорії доказів у кримінальному процесі [3; 13; 14]. Між тим з позицій теорії кримінального процесуального доказування подібне твердження не знаходить належного наукового обґрунтування.

Класичні положення науки кримінального процесу виходять із того, що доказами є фактичні дані, отримані у передбаченому законом порядку, на підставі яких встановлюються обставини кримінального правопорушення, а їх процесуальна природа визначається не способом технічної фіксації, а джерелом походження та порядком закріплення у кримінальному провадженні [15; 29]. У цьому сенсі цифрові технології не створюють нової сутності доказів, а лише забезпечують інші, порівняно з традиційними, способи фіксації, зберігання та відтворення доказової інформації.

Фактичні дані, зафіксовані в цифровій або електронній формі, залежно від способу їх отримання та процесуального оформлення, залишаються показаннями, документами, речовими доказами або висновками експертів. Так, інформація, що міститься в електронних повідомленнях, листуванні в месенджерах чи електронній пошті, за своєю процесуальною природою є документально зафіксованими відомостями, якщо вони долучені до матеріалів провадження з дотриманням вимог кримінального процесуального закону [7; 10; 25]. Їх електронний формат не змінює ані змісту таких відомостей, ані критеріїв оцінки їх належності та допустимості.

Аналогічним чином аудіо- та відеофайли, створені за допомогою цифрових технічних засобів, не утворюють самостійного виду доказів. Залежно від обставин отримання вони можуть розглядатися як документи або як речові докази, якщо містять матеріальні носії інформації, що мають значення для кримінального провадження [9; 26]. Вирішальним у цьому випадку є не цифровий формат запису, а дотримання процесуального порядку його одержання, фіксації та дослідження, а також можливість перевірки автентичності й цілісності відповідної інформації [1; 4].

Особливої уваги потребує питання процесуальної природи інформаційних систем, автоматизованих баз даних і цифрових слідів. У наукових публікаціях ці об'єкти нерідко визначаються як «цифрові докази» з огляду на специфіку їх формування та зберігання [8; 13]. Проте й у цьому випадку йдеться не про нову категорію доказів, а про фактичні дані, зафіксовані у електронній формі, що набувають доказового значення лише після їх процесуального вилучення, закріплення (фіксації) та оцінки. Саме процесуальна форма фіксації таких даних у кримінальному провадженні визначає їх місце в системі доказів, а не спосіб їх існування у вигляді цифрових даних [5; 26; 27].

Ознаки, які традиційно приписуються так званим «цифровим» доказам, – можливість багаторазового копіювання, залежність від технічних засобів, підвищені ризики модифікації чи втрати інформації – мають значення насамперед для організації процесу доказування, але не для визначення процесуальної природи доказів. Ці характеристики впливають на методи перевірки цілісності та незмінності, забезпечення ланцюга збереження доказу (chain of custody) та оцінки доказової інформації, проте не трансформують її у самостійний вид доказів [1; 12; 24]. Відповідно, цифрову форму слід розглядати як фактор, що зумовлює додаткові процесуальні та криміналістичні вимоги, а не як критерій класифікації доказів.

Таким чином, *поняття «цифрові (електронні) докази»* у його буквальному розумінні не відображає реальної процесуальної природи відповідної доказової інформації. *Фактичні дані*, зафіксовані в цифровій формі, залишаються елементами традиційної системи доказів кримінального процесу, а їх оцінка здійснюється за загальними правилами належності, допустимості та достовірності. Усвідомлення цієї обставини є необхідною передумовою для подальшого розмежування між доказами як процесуальною категорією та цифровою (електронною) формою їх фіксації, що має принципове значення для побудови цілісної та внутрішньо несуперечливої концепції кримінального процесуального доказування.

У контексті кримінального процесуального доказування принципове значення має розмежування між доказами як процесуальною категорією та формою фіксації доказової інформації. Цифрова

(електронна) форма доказів у цьому аспекті постає не як самостійний вид доказів, а як особливий техніко-юридичний спосіб існування, відтворення та використання фактичних даних у кримінальному провадженні. Її поява та поширення є наслідком цифровізації суспільних відносин і впровадження новітніх технологій у діяльність органів досудового розслідування та суду, однак не змінює базових положень теорії доказів [11; 15; 26; 29].

Цифрова (електронна) форма доказів характеризує спосіб фіксації доказової інформації за допомогою електронних пристроїв, програмно-технічних засобів та інформаційних систем. У такій формі доказова інформація існує у вигляді бітової послідовності даних, електронних файлів, цифрових записів, масивів даних або відомостей, що зберігаються в автоматизованих електронних інформаційних системах. Водночас за своєю правовою природою ці відомості не виходять за межі традиційних процесуальних категорій і підлягають оцінці як показання, документи, речові докази чи висновки експертів залежно від джерела походження та способу їх процесуальної фіксації [5; 7; 9].

Співвідношення цифрової (електронної) форми з традиційними формами фіксації доказів дозволяє глибше усвідомити її похідний характер. Письмова форма, як класичний спосіб закріплення доказової інформації, передбачає фіксацію відомостей у текстовому вигляді на матеріальному носії. Усна форма реалізується через показання учасників кримінального провадження, які відтворюються в процесі допиту та набувають доказового значення після належного процесуального оформлення. Матеріальна форма властива речовим доказам, що існують як фізичні об'єкти матеріального світу [15; 29]. Цифрова (електронна) форма не заперечує і не замінює ці форми, а фактично інтегрується в них, забезпечуючи інший, технологічно опосередкований спосіб фіксації та відтворення інформації.

Однією з ключових характеристик цифрової форми є можливість багаторазового копіювання доказової інформації без втрати її змісту. Ця властивість істотно відрізняє цифрову форму інформації від традиційних матеріальних носіїв і водночас зумовлює специфічні процесуальні ризики, пов'язані з автентичністю та цілісністю даних. Копії електронної інформації можуть використовуватися у кримінальному провадженні, однак їх доказове значення залежить від дотримання визначеного Кримінальним процесуальним кодексом України порядку створення, вилучення, збереження та перевірки таких копій [4; 5]. Відповідна методологія також визначена в ДСТУ ISO/IEC 27037:2017 (ISO/IEC 27037:2012, IDT) Інформаційні технології. Методи захисту. Настанови для ідентифікації, збирання, здобуття та збереження цифрових доказів (далі – ДСТУ ISO/IEC 27037:2017) [30]. Саме ці обставини, а не цифровий характер інформації як такий, мають вирішальне значення для оцінки допустимості відповідних доказів.

Іншою істотною ознакою цифрової (електронної) форми є її залежність від технічних засобів і програмного забезпечення. Відтворення та дослідження доказової інформації в цифровій формі неможливе без використання відповідних пристроїв, що зумовлює необхідність залучення спеціальних знань і застосування криміналістичних методик. Разом із тим така залежність не трансформує доказову інформацію у новий вид доказів, а лише впливає на порядок її процесуального дослідження та перевірки [12; 24].

Цифрова форма також характеризується підвищеними ризиками модифікації, знищення або несанкціонованого втручання в доказову інформацію. Ці ризики зумовлюють необхідність забезпечення належних процесуальних і криміналістичних гарантій, зокрема фіксації ланцюга збереження доказів (chain of custody), використання технічних способів контролю цілісності даних (гешування, передбаченого ДСТУ ISO/IEC 27037:2017) і документування всіх дій із цифровою інформацією [1; 12; 24]. Однак наявність таких ризиків не є підставою для виокремлення цифрової форми в самостійний вид доказів, а лише вказує на особливості організації доказової діяльності.

Питання автентичності та цілісності цифрової доказової інформації набуває особливої ваги у кримінальному процесі. Автентичність у цьому випадку означає відповідність цифрової інформації її первинному змісту та джерелу походження. Забезпечення автентичності та цілісності досягається шляхом дотримання процесуальних вимог до отримання та фіксації доказів, а також застосування спеціальних технічних і криміналістичних засобів перевірки (гешування та ін., передбаченого ДСТУ ISO/IEC 27037:2017) [1; 4]. Проте й у цьому аспекті цифрова форма не створює нових процесуальних категорій, а лише актуалізує питання доказування в межах уже відомих правових конструкцій.

Отже, цифрова (електронна) форма доказів є похідним і технічно зумовленим способом фіксації доказової інформації, який співіснує з традиційними формами та не змінює процесуальної природи доказів. Вона потребує спеціальних процесуальних і криміналістичних гарантій, обумовлених особливостями цифрового середовища, однак не утворює нового виду доказів у кримінальному процесі України. Усвідомлення цієї обставини створює необхідні передумови для подальшого кон-

цептуального розмежування між доказами та формою їх фіксації й має вирішальне значення для забезпечення внутрішньої логіки кримінального процесуального доказування.

Розмежування понять «цифрові (електронні) докази» та «цифрова (електронна) форма доказів» є необхідною умовою збереження внутрішньої логіки кримінального процесуального доказування та коректного застосування його базових категорій. Використання першого з названих термінів без уточнення процесуальної природи відповідної доказової інформації призводить до методологічних помилок, оскільки цифровість або електронність у такому випадку підмінює собою юридично значущі ознаки доказів [3; 13; 14]. Натомість поняття цифрової (електронної) форми доказів коректно відображає спосіб фіксації та існування доказової інформації, не змінюючи її процесуальної сутності [5; 26; 29].

Ключовим критерієм розмежування відповідних понять є критерій змісту. Зміст доказу у кримінальному процесі становлять фактичні дані, які відображають обставини кримінального правопорушення і мають значення для вирішення завдань кримінального провадження. Ці фактичні дані не залежать від того, у якій формі вони зафіксовані – письмовій, усній, матеріальній чи цифровій. Відтак «цифрові (електронні) докази» як окрема категорія не мають самостійного змісту, відмінного від змісту традиційних доказів. Натомість цифрова (електронна) форма характеризує лише спосіб зовнішнього вираження та збереження цих даних [15; 29]. Ототожнення змісту доказу з формою його фіксації призводить до хибного уявлення про існування нової, відмінної за своєю природою, групи доказів.

Другим розмежувальним критерієм є процесуальна функція. Процесуальна функція доказів полягає у встановленні фактичних обставин кримінального провадження шляхом використання передбачених законом джерел доказів. У цьому аспекті цифрові технології не змінюють функціонального призначення доказів, а лише забезпечують інший спосіб реалізації цієї функції – за допомогою сучасних цифрових технологій. Термін «цифрові (електронні) докази», якщо він використовується без уточнення, створює уявлення про наявність особливої процесуальної функції, притаманної лише цифровій інформації, що не відповідає положенням теорії кримінального процесу [7; 25; 27]. Цифрова (електронна) форма, навпаки, адекватно відображає допоміжний, інструментальний характер технологій щодо реалізації доказової функції.

Третім критерієм розмежування є юридичні наслідки, які породжує використання відповідних понять. Визнання «цифрових доказів» як самостійного виду доказів неминуче тягне за собою потребу перегляду системи доказів, встановлення особливих правил допустимості та оцінки, а також створення спеціальних процесуальних режимів їх використання. Подібні наслідки не впливають із чинної концепції кримінального процесуального доказування і суперечать усталеним підходам до розуміння доказів та джерел доказів [15; 29]. Натомість застосування категорії цифрової (електронної) форми доказів дозволяє зберегти єдність процесуальних правил, водночас врахувавши специфіку технічних засобів фіксації інформації через запровадження додаткових гарантій автентичності та цілісності даних [1; 4; 12].

Ототожнення понять «цифрові (електронні) докази» та «цифрова (електронна) форма доказів» зумовлює низку типових помилок у доктрині, законодавстві та правозастосовній практиці. У наукових публікаціях це проявляється у спробах обґрунтувати існування нової онтологічної категорії доказів виключно на підставі технічних характеристик інформації [13; 14]. У законодавчій площині такі підходи створюють ризик фрагментарного та несистемного нормативного регулювання електронної інформації без належного зв'язку з загальними положеннями про докази. У судовій та слідчій практиці наслідком ототожнення стає неправильна кваліфікація доказів, сумніви щодо допустимості копій електронної інформації та необґрунтоване застосування підвищених стандартів доказування лише через цифрову форму їх фіксації [1; 4; 8].

Узагальнюючи викладене, слід констатувати, що термін «цифрові (електронні) докази» є методологічно коректним лише як умовне позначення доказової інформації, зафіксованої у цифровій формі, за умови обов'язкового уточнення її процесуальної природи. Водночас поняття «цифрова (електронна) форма доказів» є концептуально точним і відповідає логіці теорії кримінального процесуального доказування, оскільки відображає техніко-юридичний спосіб фіксації фактичних даних без зміни їх правової сутності. Саме таке розмежування створює належні передумови для послідовного аналізу значення цифрової форми доказів для оцінки допустимості та використання доказової інформації у кримінальному провадженні.

Практичне значення розмежування понять «цифрові (електронні) докази» та «цифрова (електронна) форма доказів» виявляється насамперед у сфері кримінального процесуального доказування, де від коректності понятійної моделі безпосередньо залежать допустимість доказів, ефективність судового контролю, обґрунтованість їх оцінки та рівень гарантування прав сторони захисту. Ототожнення доказу з формою його фіксації призводить до хибних практичних рішень, які здатні істотно вплинути на хід і результати кримінального провадження [15; 29].

Чітке розмежування відповідних понять має принципове значення для вирішення питань *допустимості доказів*. Якщо цифрова інформація помилково кваліфікується як «особливий» або «самостійний» вид доказів, це породжує необґрунтовані сумніви щодо можливості застосування до неї загальних правил допустимості. У результаті цифрова форма фіксації починає сприйматися як фактор підвищеного процесуального ризику, що нерідко зумовлює необґрунтоване визнання доказів недопустимими лише через їх електронний характер [1; 4; 8]. Натомість розуміння цифрової форми як способу фіксації доказової інформації дозволяє застосовувати до таких доказів загальні критерії допустимості, зосереджуючи увагу не на технологічних особливостях, а на законності способу їх отримання та закріплення [5; 26; 27].

Важливим є також вплив розмежування понять на *здійснення судового контролю* у кримінальному провадженні. Судовий контроль покликаний забезпечити дотримання прав і свобод учасників процесу та перевірку законності процесуальних рішень і дій. За умов ототожнення цифрової інформації з новим видом доказів судовий контроль нерідко набуває формалізованого характеру, коли технічні аспекти фіксації інформації підміняють оцінку її процесуальної легітимності [21]. Натомість чітке розмежування між доказами та формою їх фіксації дозволяє суду зосередитися на перевірці дотримання процесуальних гарантій, зокрема правомірності втручання у приватне життя, законності вилучення та збереження інформації, а також забезпечення рівності сторін кримінального провадження [18; 22].

Розмежування понять має істотне значення і для *оцінки доказів*. У кримінальному процесі оцінка доказів здійснюється за внутрішнім переконанням суду з урахуванням їх належності, допустимості, достовірності та достатності. Коли цифрова форма помилково сприймається як ознака доказу, це може призводити до завищених або, навпаки, занижених стандартів оцінки цифрової інформації порівняно з іншими доказами [1; 13]. Коректна понятійна модель унеможлиблює таку асиметрію, оскільки дозволяє оцінювати цифрово зафіксовані фактичні дані за тими самими критеріями, що й докази, зафіксовані в традиційних формах [15; 29].

Безпосередньо пов'язане з цим і питання *забезпечення прав сторони захисту*. Нечіткість у розумінні процесуальної природи цифрової інформації створює ризики обмеження можливостей захисту щодо перевірки доказів, оскарження способу їх отримання та подання альтернативних доказів. Зокрема, відсутність чіткого розмежування між доказом і формою його фіксації ускладнює реалізацію права на дослідження доказів, залучення спеціальних знань, перевірку автентичності та цілісності цифрових даних [22; 24]. Визнання цифрової форми лише способом фіксації доказової інформації, навпаки, сприяє забезпеченню процесуальної рівності сторін і реалізації принципу змагальності.

Окремого аналізу потребує вплив розмежування понять *на кваліфікацію процесуальних порушень*, пов'язаних з отриманням та фіксацією цифрової інформації. За умов ототожнення цифрової форми з доказом будь-яке порушення технологічного компоненту під час фіксації або збереження даних може помилково розцінюватися як дефект самого доказу. Це призводить до неправильної кваліфікації процесуальних порушень і, як наслідок, до необґрунтованих рішень щодо визнання доказів недопустимими [4; 8]. Натомість чітке розмежування дозволяє відокремити порушення, що стосуються способу фіксації або збереження інформації, від порушень, які впливають на законність її отримання, і тим самим забезпечити більш зважений та обґрунтований підхід до процесуальної оцінки таких порушень [18; 21].

Нарешті, коректна понятійна модель має системне значення для *забезпечення єдності судової практики та підвищення стандартів доказування*. Відсутність чіткого розмежування між доказами та формою їх фіксації сприяє формуванню суперечливої практики, у якій аналогічні за змістом докази оцінюються по-різному залежно від їх цифрового чи нецифрового характеру. Усвідомлення похідного характеру цифрової (електронної) форми дозволяє уніфікувати підходи до доказування, підвищити передбачуваність судових рішень і зміцнити довіру до кримінального правосуддя [15; 29].

Таким чином, розмежування понять «цифрові (електронні) докази» та «цифрова (електронна) форма доказів» має не лише теоретичне, а й виразне практичне значення. Воно слугує методологічною передумовою правильного вирішення питань допустимості та оцінки доказів, ефективного здійснення судового контролю, належного захисту прав учасників кримінального провадження та формування єдиних стандартів кримінального процесуального доказування в умовах цифровізації.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє сформулювати низку узагальнених наукових висновків, що мають як теоретичне, так і прикладне значення для розвитку кримінального процесуального доказування в умовах цифровізації. Насамперед слід підкреслити, що цифрова (електронна) форма доказів не може і не повинна підміняти собою процесуальне поняття доказу. Докази у кримінальному процесі, незалежно від способу їх технічної фіксації, залишаються фактичними даними, отриманими у передбаченому законом порядку, а їх правова природа визначається джере-

лом походження, процесуальною формою легалізації та функціональним призначенням у механізмі доказування [15; 29]. Цифровість або електронність є лише характеристикою форми існування та відтворення такої інформації, але не її онтологічною чи процесуальною ознакою.

У ході дослідження обґрунтовано, що використання терміну «цифрові (електронні) докази» без належного уточнення процесуальної природи відповідних фактичних даних є методологічно некоректним і потенційно деструктивним для теорії доказів. Таке слововживання сприяє ототожненню доказу з технічним носієм або способом фіксації інформації, що суперечить класичним положенням науки кримінального процесу та призводить до розмивання меж між доказами, джерелами доказів і формами їх закріплення [3; 13; 14]. Натомість поняття цифрової (електронної) форми доказів є концептуально вивіреном, оскільки дозволяє описати техніко-юридичний спосіб фіксації доказової інформації без зміни її правової сутності [5; 26; 27].

Ключовим узагальненим результатом дослідження є висновок про те, що визначальне значення для кримінального процесуального доказування має саме розмежування понять, а не декларативне або нормативне запровадження «нових» видів доказів на підставі технічних характеристик інформації. Розмежування між доказами як процесуальною категорією та цифровою (електронною) формою як способом фіксації фактичних даних дозволяє зберегти внутрішню логіку системи доказів, уникнути необґрунтованого розширення їх переліку та забезпечити єдність процесуальних стандартів допустимості й оцінки [15; 29].

Практичний вимір цього розмежування полягає у можливості коректного вирішення питань допустимості доказової інформації, зафіксованої в цифровій формі, здійснення ефективного судового контролю та забезпечення прав сторони захисту. Усвідомлення похідного характеру цифрової форми дозволяє відмежувати порушення, пов'язані зі способом фіксації або збереження інформації, від порушень, що впливають на законність її отримання, і тим самим забезпечити більш зважений підхід до кваліфікації процесуальних дефектів [1; 4; 8; 21]. Це, своєю чергою, сприяє підвищенню передбачуваності судових рішень і зміцненню принципу процесуальної доброчесності [18; 22].

Особливої ваги зазначені висновки набувають в умовах широкого застосування цифрових технологій у документуванні воєнних злочинів, злочинів проти людяності та злочинів проти основ національної безпеки України. У цих категоріях кримінальних проваджень цифрова форма фіксації доказової інформації є домінуючою, що підвищує ризик методологічних помилок у разі ототожнення цифрової форми з доказом як таким [16; 17; 19; 23; 28]. Коректна понятійна модель дозволяє уникнути таких помилок і забезпечити дотримання єдиних стандартів доказування навіть за умов використання складних технологічних інструментів.

З огляду на викладене, доцільно окреслити напрями подальших наукових досліджень, які мають бути спрямовані на поглиблення теорії процесуальної форми доказів з урахуванням цифрових технологій, а також на розроблення чітких критеріїв оцінки автентичності та цілісності доказової інформації, зафіксованої в цифровій формі. Особливої уваги потребують питання співвідношення цифрової форми доказів і використання спеціальних знань, а також вплив цифровізації на реалізацію принципів змагальності та рівності сторін у кримінальному провадженні [12; 24; 26].

У площині правозастосовної практики результати дослідження можуть бути використані для формування єдиного підходу до кваліфікації та оцінки доказів, зафіксованих у цифровій (електронній) формі, а також для удосконалення методик судового контролю за дотриманням процесуальних гарантій під час їх отримання і дослідження [18; 21; 22].

Таким чином, дослідження підтверджує, що цифрова (електронна) форма доказів є інструментальною категорією, покликаною відобразити особливості технічної фіксації доказової інформації, тоді як докази як процесуальна категорія зберігають свою класичну правову природу. Саме розмежування цих понять є методологічною передумовою забезпечення належного, справедливого й допустимого кримінального процесуального доказування в умовах цифрової трансформації кримінального судочинства України.

Отже, у випадках, коли в науковій, навчальній, методичній та іншій юридичній літературі використовуються терміни «електронні докази» або «цифрові докази», їх слід розуміти не як позначення окремого, самостійного виду доказів у кримінальному процесі, а як узагальнену вказівку на електронну (цифрову) форму фіксації тих видів доказів, які вже визначені чинним кримінальним процесуальним законодавством України. У цьому сенсі йдеться про електронну (цифрову) форму показань, речових доказів, документів або висновків експертів, передбачених ч. 2 ст. 84 КПК України, процесуальна природа яких не змінюється залежно від способу їх технічного закріплення, а визначається джерелом походження, порядком отримання та легалізації у кримінальному провадженні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Авдєєва Г.К. Проблеми визначення достовірності цифрових доказів у кримінальному провадженні. *Вісник ЛННІ ім. Е.О. Дідоренка*. 2024. Вип. 1 (105). С. 33–39. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/handle/123456789/20008>
2. Благута Р.І., Мовчан А.В. Новітні технології у розслідуванні злочинів: сучасний стан і проблеми використання: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 256 с.
3. Зозуля Н. Електронні чи цифрові докази: удосконалення змін до процесуального законодавства. *Українське право*. 08.05.2018. URL: https://www.bitlex.ua/uk/blog/news/post/elektronni_chy_tsyfrovi_dokazyudoshkonalennya_zmin_do_protseualnogo_zakonodavstva.
4. Каланча І.Г., Гаркуша А.М. Копія електронної інформації як доказ у кримінальному провадженні: процесуальний та технічний аспекти. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 8. С. 336–339. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-8/77>.
5. Каланча І.Г. Докази, що мають електронну форму, в кримінальному процесі України: концептуальний аспект: монографія. Київ: Вид-во «SBA Print», 2025. 528 с.
6. Каланча І.Г. Докази електронної форми у кримінальному процесі України: теорія та практика: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2025. 617 с.
7. Коваленко А.В. Електронні докази в кримінальному провадженні: сучасний стан та перспективи використання. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2018. Вип. 4. С. 237–245. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlduvs_2018_4_30
8. Коваленко А.В. Поняття та сутність електронних (цифрових) слідів кримінального правопорушення. *Вісник Луганського державно го університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2022. № 4. С. 226–236. DOI: DOI:10.33766/2524-0323.100.226-236
9. Ковальчук С.О. Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2018. 626 с.
10. Козицька О.Г. Щодо поняття електронних доказів у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 418–421. URL: http://lsej.org.ua/8_2020/105.pdf
11. Концептуальні основи цифровізації кримінального провадження України: монографія / за заг. ред. Н.В. Глинської; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В.В. Сташиса Нац. акад. прав. наук України. Харків: Право, 2024. 452 с.
12. Криміналістичне забезпечення збирання й використання електронних доказів у кримінальному провадженні: монографія / І.В. Гора, В.А. Колесник, О.С. Старенький, В.О. Ходанович, А.М. Черняк, Л.І. Щербина; за заг. ред. В.А. Колесника. Київ: 7БЦ, 2025. 502 с.
13. Метелев О.П. Гносеологічна і правова природи цифрових доказів у кримінальному процесі. *Правова позиція*. 2018. № 1 (20). С. 75–86. URL: <http://biblio.umsf.dp.ua.jspui>
14. Метелев О.П. Цифрові докази як окремий вид доказів у кримінальному процесі. *Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення*. Харків : Право, 2018. Вип. 10. С. 100–104.
15. Погорецький М.А. Докази у кримінальному процесі: проблемні питання. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2011. № 1 (3): URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n1/11pmappp.pdf>.
16. Погорецький М.А. Цифрові технології та докази у розслідуванні злочинів проти основ національної безпеки України: процесуальні проблеми та європейські стандарти. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 5. Ч. 3. С. 239–256. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.3.37>. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/10/APP_05_2025_part-3-2.pdf.
17. Погорецький М.А. Цифрові та процесуально-криміналістичні стандарти документування злочинів проти людяності в діяльності Служби безпеки України. *Злочини проти людяності та геноцид: практичний погляд на окремі аспекти російської агресії в контексті ратифікації Римського Статуту*: Матеріали панельної дискусії в рамках ІХ Міжнародного юридичного форуму 23 вересня 2025 р., м. Харків). Київ: Алерта, 2025. С. 8–32.
18. Погорецький М.А. Допустимість доказів у кримінальному процесі та процесуальна добросовісність: доктрини і практика (порівняльно-правове дослідження. *Вісник кримінального судочинства*. 2025. № 1–2. С. 60–82. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2025.1-2/22-59>. URL: <https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/issue/view/37/1-2-2025-pdf>.
19. Погорецький М.А. Використання цифрових технологій у доказуванні та розслідуванні воєнних злочинів: виклики та перспективи. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи: матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу*. (Київ, 21 листоп. 2024 р.) / [редкол.: В.В. Черней, С.Д. Гусарев, С.С. Чернявський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 431–437. URL: <https://elar.navs.edu.ua/handle/123456789/37824>.

20. Погорецький М.А. Комплементарність, цифрові стандарти доказування та штучний інтелект у розслідуванні міжнародних злочинів. *Актуальні проблеми досудового розслідування та протидії злочинності у сучасних умовах: матеріали Всеукр. наук.- практ. конф. (м. Дніпро, 31 жовт. 2025 р.)*. Дніпро: Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. С. 34–42.
21. Погорецький М.А. Судовий контроль у забезпеченні справедливого та допустимого доказування в кримінальному процесі України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 4. ч. 3. С. 269–279. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.3.40>. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/08/42-2.pdf>.
22. Погорецький М.А. Забезпечення прав людини в цифровому доказуванні як умова реалізації принципу верховенства права та постановлення справедливого вироку. *Право України*. 2025. № 9. С. 60–74. DOI: 10.33498/louu-2025-09-060. URL: https://pravoua.com.ua/uk/store/pravoukr/pravo_2025_9.
23. Сергєєва Д.Б. Використання спеціальних знань у розслідуванні воєнних злочинів і злочинів проти людяності: процесуальні аспекти, експертна взаємодія та цифрова криміналістика. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2025. № 6. Частина 3. С. 234–247. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/12/38-2.pdf>. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.3.36>.
24. Сергєєва Д.Б. Виявлення і документування способів учинення службових правопорушень: методика, тактика, цифрові сліди та ланцюг збереження доказів. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2025. Серія Право. Вип. 91. Ч. 4. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/344310> DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.4.60>.
25. Сіренко О.В. Електронні докази у кримінальному провадженні. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2019. Вип. 14. С. 208–214. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/muvnudp_2019_14_24
26. Скрипник А.В. Використання цифрової інформації в кримінальному процесуальному доказуванні: монографія. Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2022. 408 с.
27. Столітній А.В., Каланча І.Г. Формування інституту електронних доказів у кримінальному процесі України. *Проблеми законності*. 2019. Вип. 146. С. 179–191. URL: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.146.171218>.
28. Цифрова криміналістика та її роль у формуванні доказової діяльності в умовах війни: монографія / за ред. В.Ю. Шепітька ; колектив авторів. Харків: Право, 2025. 200 с.
29. Шуило М.Є., Погорецький М.А. Докази і доказування. Кримінально-процесуальний кодекс України. *Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 1* / О.М. Бандурка, Є. М. Блажиський, Є.П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. Харків: Право, 2012. С. 247–308.
30. ДСТУ ISO/IEC 27037:2017 (ISO/IEC 27037:2012, IDT) Інформаційні технології. Методи захисту. Настанови для ідентифікації, збирання, здобуття та збереження цифрових доказів. Чинний від 01.01.2019. Київ: УкрНДНЦ, 2018. 31 с.

Дата першого надходження рукопису до видання: 4.01.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 26.01.2026
Дата публікації: 2.02.2026